

Baráth Tibor

„én hiszek a vers hatalmában”

Győri László: *Aki ha voltam – Egybegyűjtött versek*

A Magyar Napló Kiadó és a Fókusz Egyesület a tavalyi évben megjelentette Győri László teljes életművét – kilenc kötetét, és az utóbbi két év folyóiratokban megjelent verseinek legjavát –, amely nemcsak a költő kánonbeli pozícióját erősíti, de átfogó képet ad költészetének alakulásáról is. A több mint hatszáz oldalas korpusz alkalmas arra is, hogy pontosabban meghatározhassuk az életmű belső tagolódását, érzékelhessük a súlypontok átforgódását, legyen szó szemléletbeli, esztétikai vagy tematikai változásokról. És talán jobban érthetjük, pontosabban olvashatjuk az egyes köteteket, ha összefüggéseiben is előttünk állnak a kapcsolatok és változások. Az első szakasz főként a népiességből és a népiség köréből merítő három kötetet fogja össze, míg az utolsó kettő (és a köteten kívüli versek) az öregség-elmúlás aspektusából íródott verseket tartalmazza. A közbülső négy egy-egy önállóbb állomás, hol a bölcséleti szál (1995), hol az állapotot rögzítő versek (2002), hol a zeneiség (2007) domborodik ki leginkább – hol lírájának avíttága, önismétlő mivolta (2012). Az *Aki ha voltam* egy terjedelmes életművet ad az olvasó kezébe, méghozzá olyat, ami esztétikai minőségét tekintve igencsak hullámmónának mondható.

A népi költészetből ismert metaforákkal, ütemhangsúlyos verseléssel és letisztult formakincsel nyitja meg életművét Győri László, akinek első kötetei, bár élvezhetők, magukon viselik a pályakezdők néhány tipikus tulajdonságát. Szövegei főként állapotversekként definiálhatók: kísérletek a világ nyelv általi rögzítésére, próbálgatják, mit és hogyan lehet érzékeltetni, hogyan lehet a látványt gondolatná szélesíteni, és a mindennapok történéseiből miként hozható ki a művészi többlet. A *Tekintet* hasonló elvek mentén indul, mint a pálya első mérőföldköve, az *Ez a vers eladó*, de kibővíti a szerző univerzumát; reflexív viszony alakul ki több versben is az irodalmi alkotás vagy a líra mibenlétét illetően (például a *Szabadrablás*, *Levél egy költőhöz* című művekben). Már körvonalazódní látszik egy ars poetica, melynek mélyén az a kérdés is megbújik: van-e értelme egyáltalán írni, alkotóvá kell-e válni? Ha ez a kérdés megválaszolatlan is marad, adódnak opciók arra nézve, mire jó a vers – példának okáért a régi világ, a gyermekkor feltámasztására, vagyis: konzerválására, ami egyet jelent az identitás egyféle megragadásával is. Győri egy már nem létező korról ír, olyan kifejezésekkel, melyek szinte egészében kikoptak a szókészletünkől (például bogoc, kötöc, varkocs, dágvány, asztag), de nem válik anakronisztikussá e jellegzetesség alapján, hanem átmenti egy régebbi korszak hangulatát, ami megkapóvá teszi költeményeit.

A *Laposkúszás* változatosabb és erősebb kötet, köszönhetően annak is, hogy Győri kilép a rá addig jellemző (és kissé szűkké váló) szemléletből és versfeldolgozásból, bele mer fogni poétikai kísérletezésekbe. A *Régészet* és az *Idő* például játékosak és a minimalista elvek mentén íródtak, a *Genezis* pedig arra szolgál például, hogy az ismétléses variációkkal milyen izgalmassá tehető a versvilág. Néhol eltekint a központozástól, néhol a ready-made technikája alapján épít fel egy-egy szöveget (például amikor *Címleírási gyakorlattá*, rekordokká alakítja a „szabadság” szó leírását). A kötet címadó verse pedig fektetett nyolcasokból áll csupán, ami nemcsak a kúszás vizuális megfelelője, de mintegy zárójelbe teszi a kötet egyik kulcsszavának – a szabadságnak – a létjogosultságát, arra utalva, hogy az csak „bujdosva” élhető át valamilyen formában. A *Noé bárkája* képversként is értelmezhető, s kijelenthető, hogy Győri költészetének e korszakában a neoavantgárd bizonyos jellegzetességei felerősödnek és jótékonyan hatnak a harmadik kötetre, miközben a versek nagyobb része a hangvételtől kezdve a versszerkesztésen át a témáig mély kapcsolatban marad az előző két kötetével; az első pályaszakasz egységesnek mondható, ámde ezen a ponton már érezni a változás közeledtét. A *Laposkúszás* elégíti ki leginkább azt a poétikai elváráshorizontot, melyet elsővonalas pályatársainak (említhetjük Tandori Dezső, Tolnai Ottó, Szilágyi Domonkos nevét) munkássága révén érzünk a kor egyik legfőbb esztétikai irányának. De vannak megkülönböztető, markáns jegyei is: jelentékeny reflexiókkal illeti a példa kedvéért a besúgók rendszerét, a diktatúrák és a magyar szocializmus világát, megbízhatatlan alakjait, ha nem is olyan kemény hangon, mint későbbi köteteiben.

Az *Üveghegy* című vers mesei modalitást, atmoszférát teremt egy fiúról (a lírai énről), aki „hirtelen” írt egy verset. Vagyis: átélte, milyen létrehozni valamit, aztán átérezte, lehetne ennél jobb; ekkor „a vers elindult ellene”, s ő rálépett a költővé válás útjára. A *Skandalum* ismét a gyermekkor és a fiatal évek élményeiig nyúl vissza, bár kissé már kimerültni látszik a téma, és előre kiszámítható egy-egy fordulat, csattanó, mégis a legerősebb kötet az első négy közül. Esztétikai okokból: a gyakorlott költő a jól bejáratott témát rutinszerűen alakítja költészetté. Így azonban csorbul az esztétikai élmény (feltéve, ha időrendi sorrendben olvassuk a köteteket), a szövegek szinte egy masszává olvadnak, repetitívvé válnak. A korábbi kötetekre utalnak vissza a szorososan a lírai énhez köthető darabok, legyen az a gyermekhalálról szóló *Hinta*, vagy az első szerelmi csalódások egyikét bemutató *Kérelem*. Az életmű további állomásai felé mutatnak a bölcsélet irányában tájékozódó versek, mint a mulandóságot érzékletesen körbejáró *Nagytakarítás*, vagy az idő rejtélyét firtató *Szubsztancia*. Így tér vissza az alkotás kérdése, egybefolyva az idő, a kiteljesedés, a metafizikai gyönyör dimenzióival az *Ősvágy* című versben: „teremtek olyat, amely mintha csak / úgy íródna egyetlen perc alatt”. Ennyiben összegezhető a költő fő célja: elérni újra az első vers ösztönös tisztaságát, letörölni a műviség minden nyomát művészetéről.

Az ötödik kötet (*Bizonyos értelemben*) első versében Kolumbusz hajóján érkezünk el az időtlen emlékekig, a gyermekkor és a falu világába, sőt a családja rejtelméhez. A kötet második felénél ismét beékelődik egy vers a nagy hódítóról, így csúszunk át egy-két évtizedet, hogy a fiatal (felnőtt) tapasztalataihoz és irodalmi élményeihez jussunk. A *Bizonyos értelemben* című kötetet két téma mentén szerveződik. A gyermekkortól elválaszthatatlan a változó, emberekre erőszakolt új világ, végigkövethetjük, hogyan hat a lírai én tágan értett otthonára a privatizáció, milyen a falubeli tótok helyzete, milyen kilátásokkal kecsegtet a világ modernizálódása. Ezzel párhuzamosan az is kibontakozik, miért szeretne paraszt lenni az asztalos kereszttapa – vagy a sakk tudásával hogyan tör ki az apa paraszti mivoltából. Ugyanígy kerül előtérbe az ötvenhatos forradalom, és az, hogyan élte mindezt át egy vidéki kisfiú. Ahogy Oravecz Imréné, Győri László lírai énje is közel áll az önéletrajzihoz, ha a falu világa, az átalakulás és felszámolódás, a családi emlékek kerülnek a fókuszba. Azonban míg Oravecz művészi feldolgozásai mélyen megérintik a befogadót, ahogy átérezzük, mennyi fájdalom, mennyi szeretet rejlik a szavak mögött, ahogy kibontakozik egy komplex kép, amelynek egyfajta magyarázata és kezelése is lezajlik, Győri esetében leginkább állapotleírásokkal találkozunk, mint mondja, „és írok, írok, írok, keltezek, / nem a tökély a leglényegesebb”. Nem érzem úgy, hogy Győri költészete követendő mintákat hozna létre vagy elegendő lenne egy paradigma alapjához. Versei jórészt egyszerű olvasással feltárhatók, legalábbis az esztétikai élmény az ismételt feldolgozással nem lesz intenzívebb. Ezen a ponton a kritikus, hogy a 237. oldalt idézze, „kezdi tudni látni hogy” Győri szemléletében a kiváló versek kritériumai egészen mások, mint az ő prekonceptiójában. Mindennek ellenére akadnak zseniális darabok, a *Tristesse* például az életmű egyik legragyogóbbja, annak okán, hogy a költő engedni hatni és jelentést befolyásolni/képezni az akusztikai jegyeket, a hangoikat, a képi világot, szavakat; ez az a költemény, amely a verselése által is többet mond, mint a gondolatokkal terhelt, mindenképpen közölni kívánó darabok együttese. Ez a vers maradandó élmény, a kötet nagyobb része viszont gyorsan felejthető.

Győri László több alkalommal is megemlíti, hogy a költészet lényegisége a zeneiségben és a minél természetesebben áradó ritmusban gyökerezik. Verseszményéhez a 2007-ben megjelent kötetében kerül legközelebb, nem egy példát találunk arra, milyen gyümölcsöző, ha a személyes és társadalmi témák háttérbe szorulnak, ha kevésbé hangsúlyos, hogy a költeménynek van egy szerzője (azaz a gondolatiság és a logikus szerkesztés helyébe egy asszociatívabb és verszenén alapuló összefüggésrendszer lép). Így él tovább egy Babits-vers ritmusa a *Hajnal* című versben, vagy a Balassi-strófa az *Éveim enyve* című darabban. A szó árnyékában a nagyvárosi magányt (ért-

hető így is: a nagy betűvel szedett Ember elhagyatottságát) hasonló bravúrral járja körül. A módszere rendhagyó, ugyanis az elégikus hangvétel és nézőpont helyébe egy olyan szemléletet léptet, amely az embert eleve magányosnak tételezi. Eleinte úgy tűnik, csak a lírai én van a világon – aztán az utolsó sorokból kibukik, mennyire nehéz is olykor, ha valaki elszigetelődik: „csöndre vágytam, zajban úszom, / fulladok, fojt a régi vágy”, írja a *Derűben*. A lírai én csend iránti erős vonzalma abból táplálkozik, hogy amint a külvilág zajai betörnek a belső világba, nem tartható fenn az egyedüllét, pontosabban: hirtelen elhagyatottságnak tűnik. A *lichthofban* már át is érzi ezt: „senki se dugja ki fejét a lichthofba / magába nézni, a meredély fölé”. A 2007-es korpuszt *A légy* című költemény szintén gazdagítja, ugyanis egy szonett erejéig az identitás egy mélyebb jellegzetességét a légy-ember metamorfózisán keresztül hozza felszínre, és ez a biopoétikai kis kitérő üde színfoltja a kötetnek. Ez a kis frissítés el is kél, mert *A szó árnyéka* nem egyenletes, mint az előző verseskötetben, itt is akad bőven példa olyan művekre, amelyek könnyen felejtethők – a sokat használt metaforák, vagy a ragrímek, vagy az adekvát jelentés miatt, esetleg mert már ismert érzéseket versel meg újra (például a *Rendetlen ligetben* Budapestet a pusztulóban lévő Népligettel azonosítja, a *Rettenetben* pedig egy házasság végnapjait mutatja be ismét). Kevésbé tudtam mit kezdeni *A nyersanyag sóvárgása* problémájával (azaz: mikor lesz kész a paradicsomos káposzta), a *Fregoli alatt* párhuzamával (mi a hasonló az időben és a teregetésben), *A működés gyönyörével* (miért fontos, hogy ki mosogat el?). A kötet zárása bevezetőt ad a következő évek fő problémáihoz, a múltó idő egyre nagyobb mértékben telepedik rá a versek világára.

A tisztaság akarása című kötet nem emelkedik az életmű általános színvonalára fölé, hiába a legterjedelmesebb kötetek egyike. Idomulva a korábban is követett verseszményhez, Győri főképpen a kora modernség eszköztárához és beszédhangjához nyúl vissza, nem véletlen, hogy már a nyitóvers is Ady „minden Egész eltörött” élményét invokálja, amikor az összegzési igény kudarcát így jellemzi: „csak töredék van életút helyett” (*A szándék*). Vitán felül áll, hogy ebben a korpuszban egy olyan alkotó szólal meg, akinek nem jelent problémát a szonettforma, sem a bonyolult rímképletekkel való építkezés (bár összecsengései nem a legszebbek), sem a komoly versszerkesztői munka. Fegyelmezett és átgondolt minden szövege, a technikai megoldásokban is megmutatkozik gyakorlottsága; de valamiért mégsem működnek a szövegek, akkor sem, ha kedvenc témáiról, a faluról, az öregedéstről és a régi emlékekről ír. Következik ez talán abból, hogy jó néhány elidegenítő momentummal találkozhatunk. A *Fruska* című vers hetvenéves lírai énje számára nincs fontosabb egy kiskamasz serkenő mellénél, merthogy „látni most se lustább”, de szívesen ír ironikusan a melegszerelemről, ír verset a nyitott hűtő csodájáról, de *A Népszínház*

utcát is kiemelhetném, ahol méltatlanul, averzív szemüvegen át mutatja be az itt lakókat, az átlagos utcaképet: „most, hogy kilóg az emberek valaga, / cigányok (romák!), csövesek élnek itt / [...] / Isznak, hánynak undortól undorig. // Román cigányok mindkét oldalon”. Ne érje vád a kritikust, hogy ő a túlfűtött politikai korrektség szellemében ostromozza a költőt. Győri Lászlóra jellemző a kemény hang, készségesen veri el a port *A régi házban* a „panelprolikon”, az *Ügynökök vonulásában* a besúgókon, *Az én Istenemben* a képmutatókon és megalkuvó költőkön („Az én hazám ma kicsit játszik, / kicsit keresztényt, kicsit náci”)... Igaz az is, hogy a kötet megjelenésekor, 2012 környékén felerősödött irodalmunkban a politikai és közéleti kérdések jelenléte, de mint annyiaknál, nála sem válik a leggyümölcsözőbb vonássá. Kevésbé tartozik az irodalom területére, főleg, ha a kirekesztő hangvétel belejátszik. Néhány vers erejéig (*Impromptu, A mozgólépcső*) egy vérbeli költő szólal meg, nagyon szép emlékdalt ír az édesanya felidézésével, és érzékelteti e „régies” kérdés (az elmúlás problémájának) létjogosultságát, úgy tekinti, mint ami alapjaiban tartozik hozzá az élethez. Az idő múlásának kérdése a szövegek másik szintjén is felbukkan – leginkább annak érzésében, hogy avított lett, már mellőzött, kicsit kiszorul az irodalom színteréről. „Haza? Szabadság? Átlépünk felettük. / Más idő van. Más szavak. Más világ” érzékeli maga is (*Látogatás*), mégis szívesen alkalmazza a madarat a szabadság jelképeként, ír hagyományos, fennkölt hangú ódát. Ha egy kifejezéssel írnam körül, számomra miért nem működnek a szövegek, azt jegyezném le: kortévesztőek.

„A súlyos kert karéjában / egy viharlámpa éled, / olyan lapos lánggal, / akár a falevél” – ezzel a strófával kezdődik a *Fordított pohár* című kötet, melynek versei elsősorban az öregség tapasztalatai köré szerveződnek. Bár látszólag gazdag témamerítéssel dolgozik a költő, mégis egy közös pontból ered a legtöbb szöveg: legyen szó az anya emlékére íródott szép versről, akár a gyermekkor nosztalgikus megidézéséről, vagy a pályatársak, egykori barátok haláláról, mind az idő vékonyodó szárait próbálják feldolgozni. Emlékeinek tanulsága végül mindig az, hogy a felidézettek már nem élnek, ő még igen, bár az elmúlás egyre fenyegetőbbben, valóságosabban borítja árnyékba a mindennapjait és gondolatait. A felidézésnek van egy másik hozadéka, lassan felépül a lírai én identitása, ki is ő valójában: „személyes történelmem egy kis része volt, / csak kifaggatni, hogy mit látott bennem, / ki voltam akkor, milyen szereplője voltam az idő tájt / a saját életemnek?” (*Kirojtozott végék*). Ez a személyes történelem a versek, és részben az életmű valódi témája. Ebbe a kötetbe is kerültek olyan versek, melyek esztétikai értéke kérdéses – és nem csak azért, mert nem illeszkednek az elmúlástapasztalat és a személyes történelem korpuszaiba. Nem egy költeményben a természet apró szereplőire esik a fókusz, hangyákat és darazsakat, hernyókat énekel meg, ám allegorikus

olvasat vagy átvitt jelentés kevésbé adódik – sok kreatív energia, fantázia nem szabadul fel ezekben a darabokban. Ugyanígy üresnek érzem a Párizs-élményt lefestő dalokat, problémásnak a *Szülészeti osztály* kiindulópontját, miszerint a nőt hazatértekor máris tuszkolná a férfi az ágyba, még inkább *A második Jézus* történetét, mely szerint József, a „megsebzett barom” teherbe akarja ejteni Máriát, miután az „bevallotta” az angyalt... „Nem kell megírni mindent, / ami eszünkbe jut”, idézhetném fel az egyik kötetbeli vers felütését (*Mentsd meg, Uram, a lelkeinket!*). Főleg abban az esetben, ha a fokozottan lírai, szinte énekelhető szövegek létrehozására jó példákat találunk a *Fordított pohárban*. E verseket a zeneiség tartja egyben, minden tudatos logika, és a szerzői értelmezés szerinti szövegalkotás a háttérbe szorul, amikor az akusztikai jegyek és összehangzások válnak elsődlegessé (ilyen a *Hűlt helyén farkasoknak*, az *Erdő*, a *Halálfüga* például). Nemesak esztétikai szempontból lehet értékesnek nevezni ezeket a szövegeket, hanem az életmű egésze felől is, hiszen nem feledhető el a költő korábban megfogalmazott elve, miszerint az ilyen ihletett, tiszta, öntörvényű darabokat tartja ő is ideálisnak, kiemelkedőnek.

Az eddigi utolsó teljes kötet szintén a számvetésnek ad teret, éles határvonal nem húzható az életművet záró könyvek között, mert hasonló módon, ugyanolyan eszközökkel firtatja a mulandóság titkát. Vajon a költeményei túlélik-e majd a költőt, teszi fel a kérdést az *Éjszakai híd*ban, vajon a versekbe zárt emlékek és érzelmek elegendőek ahhoz, hogy megőrizzek, ki volt egykoron? „A napok forognak / egyetlen nap körül, / a tegnap, a holnap / eggyé időtlenül” – írja *A ház előtt* című szövegben. Mint a versekből összeáll, az a legfontosabb kérdés, hogyan lehet, ha lehet egyáltalán, érvényesen beszélni a személyiségről – olyan aspektusból, ahol a múltbeli én elmosódik, a jövőbeli talán csak illúzió. Egybeesik az identitás önmagával, van formája, vagy csak esetlegesen áll össze olykor-olykor; van a pillanatnyin túl maradandó? A 2020-as könyv amellet foglal állást, hogy az irodalmi mű képes magába olvasztani az identitást, sőt a feltárás is lehetővé válik, az alkotás, ahogy *A hely ízéből* kiolvasható, olyan térként fogható fel, melyet a lírai én tölt fel: „ez a hely örökre te vagy”. Ilyen szempontból egészen különleges az a belső ciklus, mely szonettekéből áll össze, és azt a kérdést járja rögeszmésen körül, hogy miben más ő a többi emberhez képest, vagy miben azonos – vagy miben mások és azonosak ők vele. Bár ezek a versek gondolatban gazdagok, élvezhetőbb az a pár kísérlet, ami a kortárs tendenciákhoz csatlakozik, mint a testpoétika körébe sorolható *A koponya szól* és *Apokalipszis*, amelyek tágítják és színesítik az életművet, jót tesz a korpusznak ez a néhány új vonás és megközelítésmód. Az *elköszöntek* szintén hozzáad a kötet változatosságához, mert bár társadalmi témák ábrázolására korábban is találunk példákat, markánsabbá teszi a kötetet, hogy közvetetten érinti csak a problémákat (e szövegben például a fiatalok külföldre való költözését). Az *Ólomsúlyok* pedig technikailag újítja meg a költészetet, hiszen minimalista

eszközökkel íródott, haiku rövidségű darabokat gyűjt füzérbe, holott az aforizmaszerű alkotásokra kevés példát találunk Győri versei között – most bőségesen pótolja ezt az „elmaradást”.

Legfrissebb verseiből, melyek folyóiratokban jelentek meg, kiemelkedik a *Segesvár*, amely joggal szerepelhetne az év legszebb verseit közreadó antológiák valamelyikében, emellett mélyreható összegzését nyújtja az életműnek. Fő kérdése ugyanis a költészet haszna, a költői lét paradox helyzete: hogy egyszerre emeli ki az embert a társadalomból, válhat forradalmárrá és vezércsillaggá, mint Petőfi, és egyszerre semmis ez a kitüntetettség: „Közös sírba vetették a névtelenekkel / [...] / ki tudja, kié a karcson, a combsont, / a régi *harc mezején*”. De nem is az eredmény a lényeg, mert ezekben a versekben egy ember élete és gondolkodása összegződik.

(Magyar Napló – FÓKUSZ Egyesület, 2022)